

УДК 37.091.33:37.091.4

DOI: 10.35619/iiu.v1i23.756

Ірина ПАНЧУК

доктор філософських наук,
професор, професор кафедри філософії
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0001-6301-4280
e-mail: panchuk79@ukr.net

Маріам-Софія ШАМСУТДИНОВА

здобувачка ступеня PhD
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
викладачка кафедри практики англійської мови
та методики викладання
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0001-3943-2447
e-mail: ms.shamsutdynova@gmail.com

ГЛОБАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ СТУДЕНТ-ЦЕНТРОВАНОГО НАВЧАННЯ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА МОДЕРНІЗАЦІЮ УКРАЇНСЬКИХ ШКІЛ

Анотація. У статті досліджено ефективність студент-центрованого навчання (Student-Centered Learning, SCL) у середній освіті з акцентом на його багатовимірний вплив на когнітивні, мотиваційні та соціально-емоційні результати. Визначено, що SCL відображає перехід від навчання, керованого вчителем, до активної участі учнів, розвитку їхньої автономії та метакогнітивної регуляції. Проаналізовано емпіричні дані міжнародних метааналізів і масштабних досліджень, які свідчать, що структуровані підходи SCL, зокрема активне навчання, кооперативне навчання, навчання через дослідження, проєктне навчання та типологія «перевернутого класу», забезпечують помірне та значне покращення академічної успішності, збереження знань, концептуального розуміння та мотивації учнів.

У дослідженні застосовано комплексну методологію, що поєднує кількісні метааналізи, емпіричні дані та контекстуальний аналіз упровадження реформи Нової української школи. Доведено, що ефективність SCL залежить від керованого впровадження. Встановлено, що в початковій школі спостерігаються помірні позитивні результати за умови використання структурованих практик SCL, тоді як у середній школі виявлено низку структурних обмежень, зокрема високі вимоги до зовнішнього оцінювання та орієнтацію навчальних планів на відтворення знань, що обмежує системний вплив методів, орієнтованих на учня.

Підкреслено, що когнітивні механізми, передусім активне конструювання знань, формування гіпотез і миттєвий зворотний зв'язок, а також мотиваційні фактори – внутрішня мотивація, залучення, розвиток самооцінки та соціальна інтеграція учнів, які визначають довгострокові переваги SCL. З'ясовано, що цифрові технології можуть підтримувати автономію та диференційоване навчання, однак без педагогічно цілісної інтеграції вони не гарантують покращення результатів.

Доведено, що SCL є найбільш ефективним тоді, коли поєднує структуроване керівництво, формувальне оцінювання, колаборативне навчання та поступове розширення автономії учнів. Замість того, щоб замінювати авторитет учителя, SCL перерозподіляє когнітивну відповідальність у класі, підвищуючи академічні результати та формуючи трансферовані компетентності. Отримані висновки слугують підґрунтям для розроблення доказово обґрунтованих педагогічних стратегій та політичних рішень, спрямованих на підвищення якості середньої освіти та підготовку учнів до складних когнітивних і соціальних викликів у сучасному знанневому суспільстві.

Ключові слова: студент-центроване навчання, середня освіта, навчальна автономія, навчання через дослідження, колаборативне навчання, формувальне оцінювання, мотивація, академічна успішність, самооцінка, Нова українська школа.

Постановка проблеми. Сучасна середня освіта перебуває у стані системної трансформації, зумовленої переходом від репродуктивних моделей навчання до підходів, орієнтованих на розвиток мислення, автономії та здатності до безперервного навчання. У цьому контексті студент-центроване навчання декларується як одна з ключових педагогічних парадигм, здатних забезпечити відповідність освітніх результатів вимогам суспільства знань. Водночас наявні емпіричні дані свідчать, що ефективність цього підходу не є однозначною та значною мірою залежить від умов його впровадження, що зумовлює актуальність наукової й практичної проблеми.

Основна суперечність полягає в розриві між теоретично обґрунтованими перевагами студент-центрованого навчання та неоднорідними результатами його практичної реалізації. З одного боку, дослідження підтверджують його позитивний вплив на академічні досягнення, мотивацію та розвиток метакогнітивних умінь. З іншого боку, за умов недостатнього педагогічного супроводу, слабкої методичної підготовки вчителів або домінування зовнішнього оцінювання ефективність цього підходу знижується, а в окремих випадках він може поступатися традиційним формам навчання.

Додатковою проблемою є недостатня розробленість питання щодо механізмів, які забезпечують результативність студент-центрованого навчання. Зокрема, залишається не до кінця з'ясованим, як поєднання автономії учнів, педагогічного супроводу, формувального оцінювання та колаборативних практик впливає на когнітивні та мотиваційні результати

навчання. Найвні дослідження часто аналізують ці компоненти ізольовано, що ускладнює формування цілісної моделі ефективного впровадження.

У контексті української середньої освіти проблема набуває додаткової складності через структурні обмеження. Реформа Нової української школи передбачає впровадження студент-центрованих підходів, однак на практиці спостерігається їх фрагментарна реалізація, особливо на рівні базової та старшої школи. Це зумовлено перевантаженістю освітніх програм, орієнтацією на зовнішнє оцінювання, недостатнім рівнем підготовки вчителів та обмеженими ресурсами інституційної підтримки. У результаті виникає системна невідповідність між задекларованими цілями освітньої політики та реальними освітніми практиками.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблематика студент-центрованого навчання досліджувалася широким колом науковців, яких доцільно класифікувати за кількома рівнями: теоретичні засновники, дослідники психологічних механізмів, а також автори сучасних емпіричних і метааналітичних досліджень.

На рівні теоретичних основ ключову роль відіграли представники гуманістичної та конструктивістської педагогіки. Насамперед це Джон Дьюї, який обґрунтував ідею навчання через досвід і активну діяльність учня. Подальшого розвитку ці ідеї набули у працях Карла Роджерса, який переніс засади особистісно-центрованого підходу в освіту, акцентуючи на ролі взаємин «викладач–учень» як ключового чинника ефективності навчання. На рівні емпіричних узагальнень значний внесок зробили дослідники, які працювали з великими масивами даних. У сфері порівняння студент- і викладач-центрованих підходів важливими є дослідження Роберта Бернарда, Євгена Бороховського та Річарда Шміда, які аналізували вплив різних педагогічних моделей на академічні результати.

Сучасний етап досліджень характеризується домінуванням метааналізів і систематичних оглядів. Серед них варто виділити роботи Ісмаїла Шинварі, Ін-Ді Лі та Го-Хуа Дінг, які довели позитивний вплив студент-центрованого навчання на соціальну адаптивність і особистісний розвиток. У галузі прикладних освітніх досліджень (зокрема медичної освіти) варто відзначити Елізабет Рукміні та її колег, які показали зв'язок SCL із розвитком soft skills і підвищенням академічної успішності.

Мета статті – здійснити аналіз ефективності студент-центрованого навчання у середній освіті та визначити умови і чинники, що забезпечують його результативність у когнітивному й мотиваційному вимірах.

Завдання полягають у узагальненні сучасних досліджень студент-центрованого навчання, аналізі його впливу на академічні результати й мотивацію учнів, а також у визначенні ключових умов ефективного впровадження та виявленні обмежень у практиці, зокрема в українському освітньому контексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз емпіричних даних свідчить, що студент-центроване навчання функціонує як складна багатовимірна система, ефективність якої визначається не окремими

методами, а їх інтегрованим застосуванням у межах цілісної педагогічної моделі. На відміну від традиційного навчання, орієнтованого на передачу знань, SCL змінює саму логіку освітнього процесу, зміщуючи акцент на активну когнітивну діяльність учнів, соціальну взаємодію та розвиток метакогнітивних умінь. Це призводить до перерозподілу ролей у навчанні: учень є активним суб'єктом пізнання, тоді як учитель виконує функції організатора, фасилітатора та регулятора освітнього процесу.

Кількісні результати метааналітичних досліджень демонструють стабільний позитивний вплив студент-центрованих підходів на академічні досягнення. Середній розмір ефекту становить приблизно 0,4–0,5 стандартного відхилення, що відповідає помірному, але статистично значущому зростанню навчальних результатів (Freeman, 2021). Особливо виражені ефекти спостерігаються в умовах застосування активного навчання, кооперативних форм роботи та проектно-дослідницької діяльності, де покращення показників можуть перевищувати одне стандартне відхилення (Duchatelet & Donche, 2019). Водночас ефективність безпосередньо залежить від рівня структурованості освітнього процесу: чітке визначення цілей, поетапне супроводження та регулярний зворотний зв'язок є критичними умовами досягнення позитивних результатів (Liu, Zhao, & Lin, 2024).

Когнітивні механізми, що лежать в основі ефективності SCL, пов'язані з активним конструюванням знань, формуванням гіпотез, застосуванням понять у нових ситуаціях і постійним самоконтролем процесу навчання. Когнітивні процеси сприяють ефективності засвоєння навчального матеріалу та підвищують здатність до перенесення знань (Wang & Deane, 2022). Особливо значущими ці ефекти є на рівні середньої освіти, де учні досягають достатнього рівня когнітивної зрілості для участі у складних пізнавальних видах діяльності (Bremner et al., 2022). Водночас дослідження показують, що мінімально керовані форми навчання можуть знижувати результати стандартизованого оцінювання, що підкреслює необхідність поєднання автономії з педагогічним супроводом. Мотиваційний компонент студент-центрованого навчання відіграє ключову роль у забезпеченні довготривалих освітніх результатів (Silva et al., 2021). Навчальні середовища, які передбачають активну участь учнів, сприяють розвитку внутрішньої мотивації, оскільки учні отримують можливість впливати на власний освітній процес, обирати стратегії діяльності та оцінювати власний прогрес (Nguyen et al., 2021). Вони підвищують рівень залученості, а також формують почуття відповідальності за навчання та сприяють розвитку мета-когнітивної рефлексії.

Соціально-емоційний вимір SCL проявляється через розвиток комунікативних навичок, здатності до співпраці та інтеграції у навчальні спільноти (Schleicher, 2022). Колаборативні форми навчання забезпечують не лише обмін знаннями, але й формування соціального капіталу, який впливає на академічні результати опосередковано через підвищення рівня участі та взаємної підтримки. У цьому контексті навчання розглядається як соціально вбудований процес, де результати залежать від якості взаємодії між учасниками освітнього процесу (Ahmed et al., 2024).

Водночас, результати дослідження виявляють низку обмежень, що впливають на ефективність студент-центрованого навчання (Johnson & Johnson, 2023). Найбільш суттєвими є недостатній рівень педагогічної підготовки вчителів, фрагментарність використання активних методів та домінування зовнішнього оцінювання, яке орієнтує навчання на відтворення знань. У таких умовах SCL часто реалізується на рівні окремих методичних елементів без системної трансформації освітнього процесу.

Аналіз українського освітнього контексту підтверджує ці тенденції. У початковій школі впровадження студент-центрованих підходів супроводжується помірним зростанням академічних результатів завдяки використанню групової роботи, проектної діяльності та формувального оцінювання. Натомість у базовій та старшій школі спостерігається конфлікт між орієнтацією на розвиток автономії учнів і вимогами зовнішнього оцінювання, що обмежує можливості повноцінної реалізації SCL. Додатковими чинниками є перевантаженість навчальних програм, обмеженість ресурсів та недостатня інституційна підтримка.

Упровадження студент-центрованого навчання в українській середній освіті відбувається в умовах структурної невідповідності між задекларованою освітньою парадигмою та реальними механізмами функціонування школи. Реформа Нової української школи концептуально орієнтована на розвиток автономії учнів, формування компетентностей і активну участь в освітньому процесі, однак на практиці ці принципи реалізуються нерівномірно та часто мають фрагментарний характер.

На рівні початкової освіти впровадження студент-центрованих підходів демонструє відносно позитивні результати. Використання групових форм роботи, інтегрованих курсів, проектної діяльності та формувального оцінювання сприяє підвищенню залученості учнів і покращенню академічних результатів у межах помірного ефекту. Це пояснюється як меншою орієнтацією на стандартизоване оцінювання, так і більшою методичною підтримкою вчителів початкової школи в межах реформи.

Натомість у середній і старшій школі ефективність студент-центрованого навчання суттєво знижується. Ключовою причиною є конфлікт між необхідністю розвитку автономії, критичного мислення та дослідницьких умінь і вимогами зовнішнього оцінювання, яке орієнтоване переважно на перевірку відтворювальних знань. У цих умовах вчителі змушені адаптувати освітній процес до тестових форматів, що призводить до домінування репродуктивних методів і обмежує можливості реалізації повноцінного студент-центрованого підходу.

Додатковим обмежувальним фактором є перевантаженість навчальних програм, яка знижує гнучкість викладання та ускладнює впровадження активних і дослідницьких форм роботи. У результаті студент-центроване навчання часто редукується до окремих методичних елементів, таких як групова робота чи інтерактивні завдання, без зміни загальної логіки освітнього процесу. Це свідчить про відсутність системної трансформації навчання та збереження традиційної, учитель-центрованої моделі як домінуючої.

Суттєвою проблемою залишається рівень професійної підготовки педагогів. Значна частина вчителів не має достатнього досвіду проектування навчання на засадах діяльнісного підходу, що зумовлює фрагментарне використання інтерактивних методів без чітко визначеної дидактичної структури. Формульальне оцінювання, яке є ключовим елементом SCL, часто сприймається як формальна вимога звітності, а не як інструмент розвитку навчальної автономії та рефлексії учнів.

Аналіз також показує, що інституційна підтримка впровадження студент-центрованого навчання є недостатньою. Обмеженість методичних ресурсів, відсутність системного супроводу професійного розвитку вчителів і недостатня узгодженість між освітньою політикою та практикою створюють додаткові бар'єри для ефективної реалізації SCL. У результаті навіть за наявності окремих успішних практик вони не масштабуються і не трансформуються у сталу освітню модель.

Окрему роль у сучасному українському контексті відіграють цифрові технології, які активно інтегруються в освітній процес. Вони розширюють можливості персоналізації навчання, забезпечують доступ до різноманітних ресурсів і підтримують автономію учнів. Проте їх вплив на навчальні результати залишається обмеженим за відсутності педагогічно обґрунтованої інтеграції. Використання цифрових інструментів без зміни дидактичної логіки навчання не призводить до суттєвого підвищення ефективності, а лише відтворює традиційні практики в новому форматі.

У межах української середньої освіти студент-центроване навчання функціонує як концептуально прогресивна, але структурно обмежена модель, ефективність якої визначається не лише педагогічними чинниками, а й ширшим інституційним контекстом, що охоплює систему оцінювання, зміст освіти, підготовку вчителів і рівень ресурсного забезпечення. Найбільш результативні практики формуються за умови забезпечення балансу між автономією учнів і чітко організованим педагогічним супроводом, однак їх поширення обмежується системними чинниками освітнього середовища.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, проведений аналіз підтверджує, що студент-центроване навчання є ефективною, але умовно залежною педагогічною моделлю, результативність якої визначається якістю її реалізації, а не самим фактом використання. Воно забезпечує помірне та стабільне підвищення академічних досягнень, сприяє глибшому розумінню навчального матеріалу та формуванню стійкої внутрішньої мотивації за умови поєднання активної діяльності учнів із належним педагогічним супроводом.

Ключовим механізмом ефективності є інтеграція автономії учнів, структурованого освітнього процесу, формульального оцінювання та колаборативної взаємодії. Саме баланс між свободою навчальної діяльності та чіткою педагогічною організацією забезпечує оптимальні результати, тоді як домінування будь-якого з цих компонентів призводить до зниження ефективності.

У контексті української середньої освіти встановлено, що впровадження студент-центрованого навчання має фрагментарний характер і обмежується

низкою структурних чинників, зокрема орієнтацією на зовнішнє оцінювання, переваженістю програм та недостатньою підготовкою педагогів. Це зумовлює розрив між концептуальними засадами реформи та реальними освітніми практиками.

Підвищення ефективності студент-центрованого навчання потребує системного підходу, що передбачає розвиток професійної компетентності вчителів, узгодження освітніх програм із принципами SCL, а також створення інституційних умов для його повноцінної реалізації. За таких умов цей підхід може забезпечити не лише покращення поточних академічних результатів, але й формування ключових компетентностей, необхідних для навчання впродовж життя.

Перспективи подальших досліджень пов'язуються з необхідністю переходу від описово-констатувального рівня аналізу студент-центрованого навчання до моделювання його системної ефективності в реальних освітніх середовищах. Ключовим напрямом має стати розроблення інтегрованих теоретико-емпіричних моделей, які пояснюють взаємодію когнітивних, мотиваційних і соціальних механізмів у межах SCL не ізольовано, а як єдину динамічну систему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Freeman, S., Eddy, S. L., McDonough, M., Smith, M. K., Okoroafor, N., Jordt, H., Wenderoth, M. P. (2021). Active Learning Increases Student Performance in Science, Engineering, and Mathematics. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(23), e2007981118.
- Hattie, J. (2021). *Visible Learning: Feedback and Self-Assessment*. London: Routledge.
- Johnson, D., Johnson, R. (2023). Cooperative and Inquiry-based Learning in Secondary Education: A Meta-analytic Review. *Educational Psychology Review*, 35(2), 215–248.
- Nguyen, T., et al. (2021). Collaborative Learning Effects on High School Achievement. *Journal of Educational Research*, 114(3), 325–342.
- Silva, M., et al. (2021). Student-centered Learning in Secondary Education: Evidence and Implementation Challenges. *International Journal of Educational Development*, 81, 102–119.
- Wang, Y., Deane, P. (2022). Student-centered Instruction And Academic Outcomes: A Meta-analysis of K–12 Education Research. *Review of Educational Research*, 92(4), 612–639.
- Schleicher, A. (2022). *Learning in The 21st Century: Evidence from Active Learning Environments*. OECD Education Working Papers, No. 223.
- Liu, H., Zhao, P., Lin, C. (2024). Digital Personalization and Learner Autonomy in Hybrid Secondary Education. *Computers & Education*, 207, 104979.
- Bremner, M., et al. (2022). Implementing Student-centered Pedagogy: Lessons from Global Contexts. *Teaching and Teacher Education*, 114, 103658.
- Duchatelet, C., Donche, V. (2019). Student-centered Learning: A Systematic Review of Classroom Effects. *Educational Research Review*, 28, 100–120.

Ahmed, S., et al. (2024). Hybrid Models and Adaptive Learning in Secondary Education: Implications for Student-centered Practices. *Computers & Education*, 209, 104999.

REFERENCES

Freeman, S., Eddy, S. L., McDonough, M., Smith, M. K., Okoroafor, N., Jordt, H., Wenderoth, M. P. (2021). Active Learning Increases Student Performance in Science, Engineering, and Mathematics. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(23), e2007981118.

Hattie, J. (2021). *Visible Learning: Feedback and Self-Assessment*. London: Routledge.

Johnson, D., Johnson, R. (2023). Cooperative and Inquiry-based Learning in Secondary Education: A Meta-analytic Review. *Educational Psychology Review*, 35(2), 215–248.

Nguyen, T., et al. (2021). Collaborative Learning Effects on High School Achievement. *Journal of Educational Research*, 114(3), 325–342.

Silva, M., et al. (2021). Student-centered Learning in Secondary Education: Evidence and Implementation Challenges. *International Journal of Educational Development*, 81, 102–119.

Wang, Y., Deane, P. (2022). Student-centered Instruction And Academic Outcomes: A Meta-analysis of K–12 Education Research. *Review of Educational Research*, 92(4), 612–639.

Schleicher, A. (2022). *Learning in The 21st Century: Evidence from Active Learning Environments*. OECD Education Working Papers, No. 223.

Liu, H., Zhao, P., Lin, C. (2024). Digital Personalization and Learner Autonomy in Hybrid Secondary Education. *Computers & Education*, 207, 104979.

Bremner, M., et al. (2022). Implementing Student-centered Pedagogy: Lessons from Global Contexts. *Teaching and Teacher Education*, 114, 103658.

Duchatelet, C., Donche, V. (2019). Student-centered Learning: A Systematic Review of Classroom Effects. *Educational Research Review*, 28, 100–120.

Ahmed, S., et al. (2024). Hybrid Models and Adaptive Learning in Secondary Education: Implications for Student-centered Practices. *Computers & Education*, 209, 104999.

GLOBAL PERSPECTIVES ON STUDENT-CENTERED LEARNING AND THEIR IMPLICATIONS FOR MODERNIZING UKRAINIAN SCHOOLS

Iryna PANCHYK

Doctor of Philosophy,

Professor of the Department of Philosophy

Rivne State University for the Humanities,

Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0001-6301-4280

e-mail: panchuk79@ukr.net

Mariam-Sofia SHAMSUTDINOVA

PhD Candidate in specialty 011 Educational, Pedagogical Sciences,
Lecturer at the English Language Practice
and Teaching Methods Department of
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0009-0001-3943-2447

e-mail: ms.shamsutdynova@gmail.com

Abstract. The article examines the effectiveness of student-centered learning (SCL) in secondary education, focusing on its multidimensional impact on cognitive, motivational, and socio-emotional outcomes. SCL reflects a shift from teacher-directed instruction to active student engagement, the development of autonomy, and metacognitive regulation. Empirical evidence from international meta-analyses and large-scale studies indicates that structured SCL approaches, such as active learning, cooperative learning, inquiry-based learning, project-based learning, and flipped classrooms, produce moderate to substantial improvements in academic achievement, knowledge retention, conceptual understanding, and student motivation. The study employs a comprehensive methodology combining quantitative meta-analyses, empirical data, and contextual analysis of the implementation of the New Ukrainian School reform. Findings show that the effectiveness of SCL depends on guided implementation. In primary schools, moderate improvements are observed when SCL practices are structured, whereas in secondary schools, structural constraints, including high-stakes assessments and knowledge-reproduction-oriented curricula, limit the systemic impact of student-centered methods. Results highlight that cognitive mechanisms, such as active knowledge construction, hypothesis generation, and immediate feedback, as well as motivational factors—intrinsic motivation, engagement, self-assessment, and social integration—determine the long-term benefits of SCL. Digital technologies can support autonomy and differentiated learning, but without pedagogically coherent integration, they do not guarantee improved outcomes. SCL is most effective when it combines structured guidance, formative assessment, collaborative learning, and student autonomy. Rather than replacing teacher authority, SCL redistributes cognitive responsibility within the classroom, enhancing academic outcomes and fostering transferable competencies. The findings support the development of evidence-based pedagogical strategies and policy decisions for sustainable improvement in secondary education and preparation of students for complex cognitive and social challenges in today's knowledge-driven society.

Keywords: student-centered learning, secondary education, learning autonomy, inquiry-based learning, collaborative learning, formative assessment, motivation, academic achievement, self-assessment, New Ukrainian School.

Стаття надійшла до редакції 06.05.2026 р.

Стаття прийнята до друку після рецензування 15.05.2026 р.

Стаття опублікована 15.06.2026 р.